

Heidegger ve Varlık Yorumu

Pınar Demirtaş

20. yy. felsefesi, problemler felsefesidir. 20. yy. da öne çıkan problemlerden ikisi “varlık ve varoluş” problemidir.

Heidegger “Varlık nedir?” sorusunu hep kuramsal olarak açıklamıştır. Onun bulmak istediği cevap, “Varlığın anlamı nedir?” sorusunun cevabıdır. Heidegger, bu iki sorunun içinden yepyeni bir soru doğurur: “Varlığın anlamı nedir?” Diğer bir deyişle, “Varlık olmanın anlamı nedir?” Heidegger’e göre varolmak, ancak zamansallık içinde anlam kazanır, yani cevap uzayda veya zamanın dışında aranmamalıdır.

Heidegger, felsefesine “Platon” ile giriş yapmıştır. Platon ile varlık anlamında metafiziksel düşünce başlamıştır. Heidegger’in niçin Platon’un etkisinde kaldığına yapılan diğer bir yorum, “Belki de Platon’un diğer düşünürlerden farklı olarak, bireysel insan varlığının problemlerinden kalkarak, değişmez ve gerçek metafiziksel varlıklara ulaşmasıdır.”¹ Platon’un ana çıkış noktası sevgi, ölüm, adalet gibi doğrudan varoluş olgularındır. Bu olgulardan hareketle Platon, idealar dünyasına ulaşmıştır.

A. de Waelhens, Heidegger felsefesini şöyle özetler: “Heidegger felsefesi üç plan üzerinde yükselir... O önce, genel olarak varlık kavramının yapısının incelenmesine hazırlık olarak kuramsal bir felsefe geliştirmiştir... Bunun yanında, “*Varlık ve Zaman*” adlı temel yapıtında, bu varlık felsefesine (*existential philosophie*) karşıt olarak, bir varoluş ya da varolan (*existentiell philosophie*) felsefesi buluruz. Bu daha çok fenomenolojik bir insan felsefesidir. .

Son olarak da Heidegger bizlere, Nietzsche’den esinlendiği bir felsefeyi aşkınlık içinden çıkıp yeryüzüne doğru inen bir araştırma yaparak, yaşamın her türlü katlanılmazlığına ve dayanılmazlığına karşın bu sonlu ve sınırlı varlığa bir ilaç sunar.

Sonluluk, insan tarafından kabul edilemez bir durumdur. Çünkü sonluluk, sınırlı yaşam, vb. insan için katlanılmaz bir deneyimdir ve insan onu herhangi bir yerde ve anda aşmak ister ve aşmalıdır.²

George Steiner ise Heidegger’in “*Was ist das -die Philosophie?*” Sorusunun çevrиси-ni şöyle yapar: “... *die Philosophie*’yi ayrı yerleştirmekle ontolojik merakın en genel

¹ Çüçen, A Kadir, *Heidegger’de Varlık ve Zaman*, Bursa: Asa Kitap Evi, 2000, s. 20.

² A. de Waelhens, *Philosophie de Heidegger*, s. i 75.

biçimi (yani bu ve yaşam yani herhangi bir şey nedir?) ile gerçekte görülen nesne arasında bir boşluk ve durak koyarak, Heidegger ustalıklı bir çifte etkiyi başarır. Bizim gündelik ve güvenilirlik denetimini talep edebileceğimiz 'felsefe' kavramını tuhaf ve ırak kılar; onun daha büyük daha sıkı olan 'varlık' ile 'ne-lik' (varoluş ve ne oluş) sorusu ve kavramına bağımlı ve yardımcı kılar. Böylelikle Heidegger başlığının daha tam bir çevirisi okunabilir: 'Ne sorulmalı- bu şeyin felsefesinin ne oluşu.'³

Heidegger'in karşısına aldığı felsefe 'Geleneksel Felsefe'dir. Daha önce belirttiğimiz gibi iki soru varlığa yöneliktir.

I) Varlık nedir?

II) Varlığın anlamı nedir?

Geleneksel felsefe birinci soruyu ortaya atmış ve varlığın üstünü örtmüştür. Geçmişle hesaplaşarak, yani varlık tarihini tahrir ederek, varlığın üstü açılmalıdır. Yapılacak olan tek şey Batı felsefesiyle tekrar hesaplaşmaktır. Yani üzerinde çalışılacak olan tam olarak "varlığın kendisi"dir.

Batı felsefesi varlığı gizlemeye çalışan felsefedir; oysa sorgulanan şey, rast gele değil seçilmiş olan kendi kendine var olan şeydir, 'Varlık' tır.

Platon'a göre varlık "to on" ya da "ov", Almanca'da "seiend" İngilizce'de "things" ya da "beings", kısaca kendi bilincinde olmayan nesnelere dir. Heidegger, Platon'un "on" ya da "ov" olarak karşıladığı varlığı, klasik felsefeden tamamıyla ayırır. Heidegger'in ilgilendiği varlık "Sein"dir. Heidegger'in aracısız varlığı "Dasein" (orada-burada varlık) 'Varlık felsefesine' yeni bir bakış kazandırmıştır. Yani gidiş aracısız varlıktan, dolaylı varlığa doğrudur. Bu konuyu Dasein kavramını incelerken tekrar ele alacağız.

Heidegger'in 'varlık' konusu üzerinde durma sebebi ise, hiçbir felsefenin varlık tanımını yapmadan çalışamayacak oluşudur. Varlık kendi içinde ve felsefede daima öncelik taşır.

Varlık sorusu, içinde pek çok metafiziksel yaklaşımı taşır. Zaman içinde varlık sorununa yöneltilen sorular ve verilen cevaplar, varlık problemine çözüm getirmek yerine, onu karmaşıktırıştır. "Belirsizliğin nedeni aslında Yunanlıların, Varlık yorumuna yaptıkları ilk katkılardan biri olan 'Varlık en evrensel ve en baş kavramdır' dogmasından kaynaklanır.

Geleneksel felsefe akımı kendi içinde üç hatalı varlık tanımı taşır:

1) 'Varlık en büyük evrensel kavramdır.' Bu tanımda evrensel kavramının tanımı havada kalmaktadır. Bu noktada bu tanım bir açıklama olmaktan ziyade, bizi bir karanlığa sürükler.

2) 'Varlık kavramı tartışılmaz.' Bu tanım ise varlığın anlam olarak içini boşaltmakta ve onun hakkında soracağımız soruları kısıtlamaktadır.

3) 'Varlık kendi kendine bir kanıttır.' Buradan çıkan sonuç ise eğer bir şey kendi kendine bir kanıt ise o şeyi tartışmaya gerek yoktur. Zaten o şey kendisine kanıttır ve yeni bir şeye ihtiyaç yoktur.⁴

Heidegger'in araştırma nesnesi olan varlık, kendi kendine bir kanıt sayılamaz. Bu nedenle Heidegger, varlığı sorgulamaktadır. Bu noktada Heidegger'in 'Varlık' üzerine yapılmış tüm çalışmaları eksik ve yetersiz buluş nedenini ana hatlarıyla açıklamış sayılı-

³ Steiner, Georg, *Heidegger*, çev. Süleyman Kalkan, Ankara: Vadi Yayınları 1996, s.33-34.

⁴ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s.77.

rız. Batı felsefesinde eksik olan, sadece 'varlığın anlamının' sorgulanmamış olması değil, başka bir bakışla yöntem problemidir.

Heidegger, yeni bir yöntem fikrini şöyle açıklar: "Biz varlığı öncelikle doğru bir şekilde yorumlamak zorundayız."⁵ Varlık, Heidegger açısından bir anlama sahiptir. "Heidegger, varlığın anlamının -Dasein kavramını-, zaman kavramı içinde çözümsel ve varoluşçu bir yaklaşımla açıklanabileceğini iddia eder ve savunur."⁶

Heidegger'in geleneksel felsefeyi tahrip etme çabasının diğer bir nedeni ise, Batı felsefesinin içinde taşıdığı önyargılar yüzünden, varlığın tanım ya da açıklamasını arkada bırakmasıdır. Buradan da anlaşıldığı gibi, varlığa yönelik sorgulama Heidegger göre metafiziğin dışında tutulmalıdır.

Heidegger'in tahrip etmeye çalıştığı Batı felsefesinin geçmişine bakarsak, Batı metafiziğinin temelinde, tüm diğer varlıkların nedensel olarak kendisine bağlı olduğu, tüm değerlerin temelinde bulunan ve dolayısıyla hem açıklayıcı, hem haklı kılıcı anlam içinde ilk olan varlık ya da varlıkların var olması kanaati yatar. Geleneksel felsefe filozofları işte bu kanaatle, mutlak bir biçimde koşulsuz olan varlık ya da varlıklar aramışlardır. Heidegger, Batı kültürünün onun kendisine karşı tavır aldığı bilimsel aklın, bütün bu girişimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemiştir. Buna göre bilimsel akıl da, söz konusu temel metafiziksel inancı korur. Burada geçen bilimsel ontolojinin ayrı bir yere oturması Heidegger'e göre, Batı kültürünün tek gerçek bilgi türü olarak, bilime ve dolayısıyla bilimsel yöntemle itibar etmesi sonucunu doğurmuştur. "Öyleyse, bilimsel aklın egemenliğine karşı çıkabilmek için, öncelikle Batı metafiziğinin temel kabullerini yıkmak gerekmektedir."⁷ Ancak Heidegger, bilimsel aklın kavrayışını yok etmek için; töz kavramını yok etmek için, sadece özneliği öne çıkarmanın yeterli olmadığını düşünür. Zira nesnelcilik kadar öznelcilik de Batı düşüncesinin hastalığı sayılır. Bu nedenle geriye gidilmeli ve varlığın ne olduğu sorulmalıdır.

"Heidegger varlık problemini çözümleme aşamasında ontik olanla tarihsel olanı, nesnel olanla öznel olanı uzlaştırmaya çalışır."⁸ Buradaki uzlaştırma çabasının temelindeki sav, yaşama ilişkin bir kavrayış sağlamaktır. "Heidegger'e göre varlık hem ontik hem de tarihsel olanı kucaklar... O, bu bağlamda 'varolmanın ne anlama geldiği' sorusunu yanıtlarken, varlık sorusunun en iyi biçimde insan varlıklarının bakış açısından sorulması gerektiğini söyler. Zira İnsan varlığı yalnızca var olmaz; o, ne olduğuna ilişkin bir kavrayışa da sahiptir. Onun insan varoluşu için kullandığı terim Dasein'dir."⁹

Buradan da anlaşıldığı gibi Heidegger'in temel problemi, Batı geleneğinde metafizik ile örtülmüş soruların hala günümüzde havada ve tanımsız kavramlar olarak karşımıza çıkmalarıdır.

Heidegger'e göre "varlığın anlamını sorabilen varlığın kendisi, 'Varlıktır'." Dasein, varlığın anlamı kavrayışı sağlayacak bir araç değil, Heidegger'e göre ontolojinin temelini oluşturacak bir çekirdektir. Kelime anlam olarak orada-burada olmak olarak ayrışır. Heidegger Dasein ile sadece "insan varlığını" kastetmemektedir. "Almanca kullanımında Dasein insan varlığına işaret etse de insan varlığından farklı bir varlık

⁵ Ag.e., s.13.

⁶ Çüçen, A Kadir, *Heidegger' de Varlık ve Zaman*, s.77-78.

⁷ Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma, 1999, s. 406.

⁸ Ag.e., 407.

⁹ Ag.e., 407.

türüne atıfta bulunur. Bunun yanında Dasein, diğer felsefecilerin 'insan varlığı' ile eş anlamda kullandıkları ve pek çok karmaşık ve muhtemelen bir o kadar da hataya neden olabilecek teorileştirmelerindeki kavramlardan sakınma olanağı verir. Eski çağlardan gelen bir kutsanmışlığa sahip gibi gözükten 'özellik', 'bilinç', 'tin' veya 'ruh' gibi kavramlar Heidegger'in gözünde tarafçılıktan öteye gidemez. Ayrıca Dasein gibi bir kavram bir 'tabula rasa', boş levhadır;: bütün hatalı yorumlardan arınmış olacağından sadece ve sadece Heidegger'in bu kavramlara yüklemek istediği anlamları taşıyacaktır."¹⁰

Heidegger'e göre tüm varolanlar, zaman mekan bağlamında yüz yüze gelinebilen varlıklar şeklinde karşımıza çıkarlar. Örneğin bazı varlıklar birer canlı olarak varoluş taşırlar. Fakat canlılar arasında sadece Dasein için hayatın akışı ile bu hayatın biçimlenişi üzerine kafa yorulması ya da ilgilenilmesi gerekmektedir.

Heidegger'in metafiziği ve dolayısıyla Geleneksel felsefeyi eleştirdiği diğer bir nokta ise "varlık ve tek varlık" ayrımıdır. Heidegger'e göre insanı kuşatan her şey ve insanın kendisi tek varlıktır. Burada yapılan ayırmda şöyle der: "Üzerine konuştuğumuz, düşündüğümüz, karşısında şu ya da bu biçimde davrandığımız her şeyin yanı sıra, bizzat bizim olduğumuz şey ve o şeyi oluş tarzımız da 'Tek varlık' olarak varolandır."¹¹

Bochenski, Heidegger ve yarattığı Dasein kavramı üzerine şöyle der: "Varlığın kavranılmasının kendisi, Dasein'in varlığının bir belirlenmesidir. Bu nedenle öteki bütün olanlar yalnızca 'varlıksal' iken, Dasein, 'varlık-bilimsel' dir. Karşısında, Dasein'in şu ya da bu biçimde davrandığı varlığın kendisi ise varoluş olarak adlandırılır... Dasein'in özü varoluşunda yatar ve her zaman da bu varoluş ile açıklanır"¹²

Dasein'da varlık kendisini açık ve belirgin yapma olasılığını yakalayacaktır -ki bu tarz bir özgürlük, açıklık, anlaşılabilirlik Batı felsefesinde mevcut değildir, klasik felsefe her şeyin üzerine örtmüştür. Dasein asla kavramsal, teorik, bilgi açısından kavranan bir varlık olamaz... Dasein ontolojik bir varlıktır. Dasein, her şeyden önce kendi ontolojik yapısını kendi kendine ortaya koyacaktır. Dasein'in yapısı, nesnel soru-cevapla açığa çıkartılamaz.

Heidegger ontolojiyi epistemolojinin ve geri kalan tüm bilimlerin önüne koyar. Ancak Heidegger ontolojisi ile geleneksel felsefenin ontolojisi karıştırılmamalıdır. Heidegger'in temel ontolojisi, varlığın kendisini kendisinden açmasıdır. Bu noktada Dasein'in kendi kendi kendisini açması için önce kendisini kavraması gerekmektedir. Varlığın kendisini kavraması, 'bireysel kavrama', 'ontik' kavramadır. Dasein'in ontolojide çekirdek ya da önde oluşundaki sebep ontik kavramanın önceliğidir. Başlangıç noktası ontik olan sorgulamanın sonucu ontolojik olarak ortaya konur. Burada yapılan açıklamaya "ontiko- ontolojik açılım" adı verilir. Heidegger 'in deyişiyle "Dasein'in ontik olarak ayırt edici özelliği ontolojik olmasından kaynaklanır."¹³

Dasein yaşar, hareket eder ve sürekli olarak kendisini tekrar tekrar kavrar ancak Dasein'in ilişkisi sadece kendi varlığıyla olan ilişkisi değildir. Ancak ontik-ontolojik ilişkide öncelik Dasein kendisinde yani ontik kavrayıştadır. Dasein'in kendi varlığı

¹⁰ Mulhaal, Stepien I, *Heidegger ve Varlık ve Zaman..*, çev. Kaan Öktem; İstanbul: Sarmal, 1998, s. 29-30.

¹¹ Martin Heidegger, *Varlık Ve Zaman. (Metafiziğe Giriş)*

¹² Bochenski, M., *Çağdaş Avrupa Felsefesi..*, çev. Serdar Rıfat Kırkoğlu, İstanbul: Kabalcı, 1997, s.194.

¹³ Martin Heidegger, *Varlık Ve Zaman.*

kendisi için temel konuyu oluşturur, bu nedenle hareketleri temel olarak kendi varlığının belirli bir anlayışı çerçevesinde hareket eder.

"Heidegger'e göre, Dasein, kendi ontikliğinde ontolojik varolmayı açabilen ve varolmanın anlamını olanaklı yapan varlıktır. Bu anlamda Dasein insan varlığı değil; insan olma olasılığıdır... Dasein ontik-ontolojik varlık olarak, ontik varlığı kendine en yakın olan, ontolojik varlığı ise kendisine en uzak olan yapısıdır."¹⁴ Heidegger'in iki net amacı bu noktada şekillenir. İlk görevi Dasein'in yapısını, onun gününbirlik yaşam durumlarında, ikinci olarak da onun zamansallığında bulmak... Burada Heidegger'in çalışma taslağı önümüze çıkar. Varlığı zaman fenomeni ile birlikte araştırmak ve varlığın zamansallığını ortaya çıkartmak. .. Heidegger bu görevleri gerçekleştirirken kendine varlık tarihini yok etme taslağını hedef olarak seçer ve bunu yapmak için yöntem olarak fenomenolojiyi hedef alır... O halde taslak varlık tarihinin yeniden yorumlanması (tahrip edilmesi) yöntem ise fenomenolojidir."¹⁵ Heidegger'in varlığı tahrip çabasının temelinde yatan nedenleri tekrarlırsak; geleneksel felsefenin varlığı kavramak için usa-vurumu tündengelimi klasik mantığı temel alması ve metafizikle varlığın üzerini örtmesidir.

Böylelikle Dasein, kendini dünyasallığa ve zamana açacaktır. Heidegger Dasein kavramı ya da varlığın anlamının açıklaması ile herhangi bir felsefi disiplinin taleplerini karşılamayı veya yeni bir felsefi disiplin kurmayı amaçlamamaktadır. 'Varlığın anlamı sorunsalı' felsefenin temel problemidir. Bu sorun ancak fenomenoloji yöntemi ile çözümlenebilir. Fenomenoloji burada nesnelere değil yöntemi belirlemektedir. Fenomenoloji doğal akıştan kurtulmuş duyulardan bağımsız tavidir." Geleneksel felsefe, fenomen denince anlam olarak 'görünüş'ü baz almaktadır. Oysa Heidegger'de fenomen, varlığın kendisini açığa çıkarttığı görünüş olarak karşımıza çıkar. Görünmek, 'kendi kendini göstermek' demektir. Bu noktada fenomen görünüşlere değil, görünüşler fenomene bağlıdır. "Görünmek (dış görünüş olarak), fenomenin anlamı içinde kendi kendisini göstermek anlamında olmamasına rağmen, sadece bir şeyin kendi kendisinin temeli üzerinde mümkündür. Fakat görünüşü mümkün kılan kendi kendisini gösterme eğilimlidir. Eğer biz hala karışık ve bulanık olan görünüş kavramının yardımıyla fenomeni tanımlarsak, her şey tepe taklak olur."¹⁶ Yani görünüşü geleneksel felsefe bazında ele almış oluruz. Oysa görünüş kavramı iki anlam taşır: İlki 'kendini biliniyor kılma yetisini kendinde , taşıyan şey', ikincisi 'onun kendisini göstermesindeki mukavemet'. "Sonuç olarak kendisini göstermek olarak fenomenin gerçek anlamı için, terim olarak görünüşü kullanır."¹⁷

Fenomen Heidegger'e göre, bir şeyin kendi kendisini göstermesidir. Yani ilk anlamda kendisini kendisinde gösteren olarak anlaşılmalıdır. Heidegger'e göre, "nasıl tarihi olmaksızın felsefe olmazsa, temel ontolojinin tarihi olmaksızın da temel ontoloji olmaz."¹⁸ Heidegger kendi incelemeleri ile temel ontolojinin tarihi arasında ne olumlu ne de olumsuz bir bağlantı kurmaktadır. Yani Heidegger'in yaptığı tahribat bir parçalama veya yeniden kurma değildir. Daha ziyade yapı bozumudur (yapı-çözümü); yani tarihe karşı Heidegger'in tutumu bir kırıp dökme değildir. Heidegger'e göre fenomenoloji;

¹⁴ Çüçen, A Kadir, *Heidegger' de Varlık ve Zaman*, s. 25.

¹⁵ A.g.e., s.26-27.

¹⁶ A.g.e., s.29.

¹⁷ A.g.e., s.29.

¹⁸ Mullhall, Stephen, s. 40-41

'metodoloji' veya 'teoloji' gibi kavramsal akrabalarından tamamen farklıdır. Kelimenin semantik iki ögesi 'fenomenon' ve 'logos' tur. Logos kelimesinin anlamı Heidegger'e göre söylemdir. "Bu noktada söylemin anlamı, iddia veya iletişim değil, daha çok bir kişinin konuşması sırasında ne hakkında konuştuğunun açığa kavuşmasıdır."¹⁹ Fenomenolojistlerin asıl ilgi alanı bu bağlamda varolanların 'Varlıklarının' temel olarak ifşa edilmesi veya açığa çıkarılmasıdır. Bu açıdan bakılırsa fenomenler gün ışığında olan ya da gün ışığına çıkartılabilecek şeylerin bütünüdür. Heideggerce yapılan fenomenoloji Dasein'in fenomenolojisidir. Kalem, tahta, sıra vb. nesnelere ikinci elden görünüş taşır, oysa asıl görünüş kendini sorgulayan Dasein'in görünüşüdür. Heidegger fenomenlerin görünümü hakkında şöyle der; "Yaygın anlamıyla fenomen önce gelen ve her durumuyla ona eşlik eden görünümü/belirmesi içinde kendisini zaten gösteren şey kendini tematik olmayan biçimde gösterse de tematik olarak kendisini gösterir hale getirebilir ve kendisini bu şekilde-kendinde-gösterenler ('sezgi biçimleri') bu durumda fenomenolojinin fenomenleri olur."²⁰

Fenomenoloji Heidegger'e göre fenomenlerin logosuyla ilgilidir; yani kendisini gösterenin kendisini gösterdiği gibi görünmesine yol açan şey fenomenolojidir. Temel ontolojinin fenomenoloji olarak adlandırılması veya fenomenolojinin Heideggerce yöntem olarak kabulü, bu yöntemin araştırma alanına uygulduğundan kaynaklıdır. Fenomenoloji, var olanların varlıklarının bilimi ya da inceleme yöntemidir. Heidegger'e göre "logos anlamında dil varlığın kendini ortaya koyuş, varlığın tüm varolanların birbirleriyle ilişki içinde bir araya toplanışı şeklinde yaşanışıdır."²¹ Heidegger'in gözünde fenomen; "öncelikle ve genellikle kendisini göstermeyendir. Kendisini gösterenle karşılaştırıldığında 'örtük' olandır. Aynı zamanda kendisini gösterene aittir... Fevkalade anlamda saklı kalan veya örtük hale geri dönen veya kendisini yalnızca 'tedbiri kıyafette' gösteren şey, şu veya bu varolan değil önceki gözlemlerinde gösterdiği gibi varolanın 'Varlık' ıdır. Bu o kadar saklı ve örtülü olabilir ki unutulabilir, kendisine ve anlamına ilişkin artık hiç bir soru sorulmuyor olabilir."²² Bu noktadan yola çıkarak fenomenolojinin, varlığın varoluşunu ortaya çıkaran bir fark etme hali olduğunu söyleyebiliriz. Buradan çıkan anlam ise fenomenolojinin her türlü bilimsel bilgiyi inceleme nedeninin değer olduğudur. Çünkü varlığın önce anlam kazanması, sonra bilgiye yönelmesi gereklidir. Felsefe bu noktada fenomenolojik ontolojiye dönüşür, Ontoloji olmadan felsefe; (bilgi,siyaset,aşk,vb,) varolamaz, Fenomenolojik ontoloji, Dasein'in hermeneutığıdır. Dasein'in yorumlanması görevi hermeneutiğe aittir. Onun yapması gerekenlerden ilki "üstü hiç açılmamış, keşfedilmemiş olanı keşfetmektir; diğer görevi ise unutulması sağlananın üstünü açmaktır."²³ İkinci görev, tam olarak geleneksel felsefenin üzerini örttüğü, incelemediği, tanımsız bıraktığı varlık anlayışıdır. Heidegger'de varlığın temel yapısını ortaya koyan iki temel vardır, Her şeyden önce Dasein'in konusu daima kendi kendisidir, bu noktada söylenecek olan Dasein'in özü onun varoluşudur,.. Ancak Heidegger'in anladığı varoluş skolastik varoluştan ayrı olduğu gibi, Sartre varoluşçuluğundan da ayrıdır. Sartre'in varoluşçuluk anlayışında varlık öznenin önce gelir. Ancak Heidegger, Sartre'in görüşünün skolastik

¹⁹ A.g.e., s.43.

²⁰ Martin Heidegger, Varlık Ve Zaman

²¹ Tarhan , Belkıs Ayhan, *Patikalar*, (makale) "Özne, Ben ve Tarih Hakkında", Ankara: İmge,1997, s.45

²² Çüçen, A Kadir, *Heidegger' de Varlık ve Zaman*, s.33

²³ Martin Heidegger, Varlık Ve Zaman

tik düşünceden çok uzak olmadığını savunur. Sartre'in varoluşçuluğu özçülüğü temel almaktadır. Heidegger bu iddianın, temel ontolojiyle bağlantısız olduğunu savunur. Ona göre Sartre da bir çeşit metafizik iddia ortaya koymuştur.

Dasein'in varlığının özünün varolmak oluşu, bir meyvenin çekirdeğinin kendisinin tohumu olması olarak ifade edilebilir. Meyve çekirdeği özünde o meyvenin varoluş mecburiyetini taşır. Heidegger'in ifade olarak kullandığı "öz" kesinlikle tanrı özü gibi bir kavramla karıştırılmamalıdır.

Heidegger varlığının temel yapısını ortaya koyan ikinci özellik ise Dasein'in yapısının, her zaman, her tür varoluşunda, kendisine kendisini konu yapıyor olması, 'benim' diyebilmesidir. Bu noktada Dasein hazır, önümüze gelen herhangi bir nesne değildir. Hazır olan varlıkların tümü bilgi nesnelere sahiptirler. Bunlara ek olarak Dasein tekbenci, solipsist bir varlık değildir. Kendisi dışındaki varlıkların varlığını kabul eden Dasein'in amacı kendi ontikliğinde ontolojik olanı açığa çıkartmaktır.

Otantik Dasein toplum içindeki "das Man"dan farklı özelliklere sahiptir. Toplum içindeki Daseinler kendi varoluşlarını taşımazlar ve katışıksız değildirler.

Heidegger'in Modern Felsefede Gördüğü Dünya Resmi

Yeni çağı ön plana çıkartan ve tarihten ayrı bir yere koyan temel nokta Yeni çağın bilimidir. Bu çağda varolanların kendini ortaya koyuş amacıyla seçtikleri metot, modern teknolojidir. Ancak modern teknoloji varlıkları kendi hallerinde özgür bırakmaz. "Modern teknolojinin esası olan 'çerçeveleme' (yeni dünya resmi) insanoğlunu 'reel' emrine amade görmeye iter..."²⁴ Bu bakışın nedeni bireyin önünde hazır olan nesnelere varlığı dolayısıyla, insanın bir hazırcılık, efendilik, sahip olma duygusuna kapılmasıdır. Bu noktada insan artık 'özne'dir (subiectum).

Yeni çağ içinde kültür artık insanın hizmetindedir. Sanat ve estetiğin görüş alanı genişlemiş, kültür insanoğlunun iyiliğinin gözetilmesi için kullanılır olmuştur. Artık tanrılar yitirilmiştir, tanrılardan geriye kalan boşluk ise tarihsel, ruhbilimsel araştırmalarla doldurulmaktadır.

Yeni çağda bilimin özünü araştırma oluşturur. Bilme, doğada veya tarihte izlenen yol olarak karşımıza çıkar; ancak izlenen yol sadece yöntem olarak adlandırılmaz. "Bilim tasarımı olan plan ile bu planın ilerlemenin kesinliğinde güvence altına akması aracılığıyla araştırmaya dönüşür..."²⁵ Bilim her etkinliğinde nesnelleşeni, doğa ve tarih (varolan) karşısında güvence altına alır. Artık kütüphaneden çıkmayan, araştırmalarının yanından ayrılmayan bilim adamı tipi ortadan kalkmıştır. Araştırmacılar okuyup bilgilenmek yerine çalışmalarının kesinliği ile ilgilenmeye başlarlar. Dergiler, yeni oluşmuş konsensüsler, konseyler, kurullar, vb. Yeni çağda araştırmacının bilgi aldığı temel noktalarıdır. Yeni çağ bilimi, kendisini diğer bilimlere nazaran bireyleştirmiştir. Uzmanlaşmış araştırmacılar ya da araştırma kurumları ve teknik okullar, bilime kişiliğini kazandırır. Yeni çağ biliminin diğer bir özelliği ise topluma yararlı tüm çalışmaların kamuya mal olmuşluğuna geri dönme zorunluluğudur. Yeni çağ bilimi araştırmaya dönüşmüş ve

²⁴ Tarhan, Belkıs Ayhan, *Patikalar*, s.40.

²⁵ Heidegger, Martin, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitap Evi 2001, s. 69.

modern çağda hakikat, temsilin nesneliliği ve kesinliği olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bu noktada, doğa ve tarih açıklayıcı göz önüne getirmenin nesnesine dönüşür. Doğa ve tarih, hesaba katılarak, nesnenin varlığı kabul görür. "Araştırma olarak, bilime; varolanın varlığı bu nesnellik göz önüne alınarak araştırıldığında ulaşılır. Varolanın nesnelleştirilmesi, bu göz önüne getirme eyleminde yerine getirilir."²⁶ Yani göz önüne getirmenin kesinlik kazandığı nokta, hakikate ulaştığı noktadır.

"Kişinin özneye dönüşmesi; insanın kurduğu tüm bağları kopartması değil, insanın özneye dönüşürken özünün değişmesidir."²⁷

Öznecilik ve bireyciliğin doğuşu kesinlikle Yeni çağ insanının çabası ile ortaya çıkmıştır. Daha önceki çağlarda birey asla bu kadar önemli olmamıştır. Buradaki önem öznecilik-nesnecilik arasındaki zorunlu ilişkidir. Özne (*subiectum*) önce gelen, temel olarak her şeyi üzerine toplayan demektir. İnsan tek ve gerçek *subiectum* olduğu taktirde, diğer tüm varolanların üzerinde temellendiği varolan haline gelir. İşte bu noktada, her şey insanın emrine amade, elinin altındadır. Bu yolla insan, kendini "dünyanın efendiliğine atamış olur".

Dünya resmi dendiğinde, 'dünya, bütünlüğünde varolanları adlandırır'. Yani dünyayla ilişkisi olan her ne varsa sonuçta o, dünya temellidir. Resim dendiği zaman akla ilk gelen ise bir şeyin kopyası olma durumudur. Ancak dünya resmi, varolanların tümünün resmi tanımından daha fazla şey ifade etmektedir. Resim taklit anlamından çok 'kendini resme koyma' anlamına gelir. Buradan anlayabileceğimiz şey modern teknolojinin esas itibarıyla dünya resmi içine aldığı varlık, varolanların kendilerini açığa çıkarışı anlamına gelmektedir. Ancak, "bu varoluş şekli varolanı bir yere hapseden, sınırlayan, hükmeden, müdahale eden ve diğer tüm varoluş olanaklarını kapayan yapı ortaya çıkartmıştır"²⁸

"Dünya resmi kavramı, öz itibarıyla dünyanın resmi demek değil, dünyayı resim olarak kavramaktır..."²⁹ İnsan bu kavrayış içinde kendisini varolandan önce gelen bir şey olarak resme koyar. Bu, insanın kamusal alana çıkmasından başka bir şey değildir.

İnsan olma durumu, insanın kendisi tarafından kurduğu durumunu açık açık sürdürmesidir. İnsanlığın olanaklı gelişiminin temeli, insan olma durumu ile olanaklı kılınacaktır. "Dünyanın resme dönüşmesi insanın varolanın ortasında özneye dönüşme süreciyle aynıdır."³⁰

Sonuçta özetlersek; Yeni çağ içindeki insan özneye, dünya resme dönüşmüştür... İnsanın dünyaya karşı önde gelen tavrı ya da yerini önde alması beraberinde geleneksel felsefeden farklı bir hümanizmayı doğurur. "Modern felsefede, hümanizme, insandan yola çıkarak, bütünde varolanı insanın olduğu yerden, insana göre açıklayarak, değerlendirek insanın felsefi yorumlanışını işaret eder."³¹

İnsanın varlığın temeline oturmasıyla, onun 'Tanrı' karşısında özgürleşme girişimi de Yeni çağın insanı ön plana çıkartan tavrıyla kesinleşti. Modern dünya ile insan tüm gücünü; her şeyi planlama, hesaplama, belirleme için kullanır. İnsanın bu çabası ise Yeni çağı en kalıcı çağ olarak niteler.

²⁶ A.g.e., s.75 27.

²⁷ A.g.e., s.76.

²⁸ Tarhan, Belkis Ayhan, *Patikalar*, s.44.

²⁹ Heidegger, Martin, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri*, s.80.

³⁰ A.g.e., s. 81.

³¹ A.g.e., s. 81.

“Bütün bu temsil mekanizmasının içinde, nesnelere özne konumunun yakınında, elinin altında bekler görür insan. Çerçeveselenen bir dünya resminin içine yerleştirir onları, kendinin de bu resim içerisindeki yerini çoktan almış olduğunu fark etmeden, dünyaya fırlatılmışlığını unutarak.”³²

Sonsöz

Heidegger felsefesine bir yorum getirmek istersek; ele almamız gereken belli başlı dünyasal kavramları, Heidegger’in, Dasein olarak nitelediği varlığın “orada varlık” oluşu ve düşüşü konusuna değinmemiz yerinde olur.

“Dasein’in günübürlük varlığı, kendini boş konuşmada (söylemde), belirsizlikte, meraklılıkta, düşüşte ve atılmışlıkta ortaya çıkartır” Boş konuşma Dasein için bir çeşit gizlenmedir; varlığın kapanmasıdır boş konuşma. Boş konuşmanın yeni yorumları ve araştırmayı engellemesi onun tehlikeli tarafıdır. Dasein, boş konuşma ile kendisiyle ve dünyayla olan gerçek ilişkisini ortadan kaldırır. Merak ise Dasein’da bilme merakı olarak ortaya çıkar. Dasein’in dikkatliliği bilmeyi doğurur. Dikkatsiz ilgi ise, Dasein’i kendi gerçekliğinden ayırır.

Nesnelerin belirsizliğini kendine örnek alan Dasein kendini yanlış yorumlar, karşımıza geleneksel felsefenin insan yorumları çıkar. Dasein’in günübürlük yaşamındaki belirsizliğinde, kendisiyle değil de dış nesnelere özdeşleşmesi sonucunda kendi olanaklarının değil de, diğerinin olanaklarının peşinde koşan varlık olması onun düşüşüdür.

Ancak burada kullanılan düşüşün anlamı olumludur. Dünyaya düşüş, Dasein’in diğerleriyle birlikteliğine düşüştür. Bu düşüş Dasein’in otantikliğini kaybettiği anı doğurur. Artık Dasein kendisiyle bir değildir. Dasein’in atılmışlığı onlarla birliktelik konusunda yeni bir başlangıçtır. Dasein’in varlığını ortaya çıkaran temel varoluşsal karakter ise “kaygı”, endişe, tedirginliktir.

Dasein’in kendisi olması ve düşüşün ortadan kalkması -nesnelere yönelik olmayan- bir endişe duymasına bağlıdır. Çünkü kaygı, korkunun ön koşuludur. Kaygı sonucu kendisi ve diğerleriyle karşılaştıran Dasein, kendisini, ‘onlar’ın ve nesnelere önüne geçirir. Kaygı sayesinde kendisinin önüne geçmeyi başaran Dasein, asla kendi tamlığına ulaşamaz. Ne zaman tamlığa ulaşırsa o zaman dünya içinde varlık olma özelliğini kaybeder.

“Ne zaman Dasein ölümünde, kendi tamlığına ulaşırsa, o zaman aynı anda kendisinin orada varlık olmasında yitirir. Fakat o, temelde diğerleriyle birlikte varlık olduğundan, ölümü nesnel biçimde tecrübe edebilir. Kendisi ontik olarak tecrübe edemediği ölümdeki tamlığını, başkasının ölümünde, Varlığın olanaklı tamlığının nesnellliğini ontolojik olarak tecrübe edebilir”. Henüz olmayan şey; son ve tamlıktır.

Hepimiz, kendimiz için belirlenmiş görevlerin var olduğu bir dünyaya geliyoruz. Salt kültürden kaynaklanan ya da toplum yapısından kaynaklanan görevler yerine, dünyanın -Heidegger’in deyimiyle dünyasallığın- bize yüklediği yığınla görevi sırtımızda taşıyoruz. Dönem dönem, değişen kalıplar içinden çıkmış insanlar... Kişinin içinden gelme-

³² Tarhan, Belkıs Ayhan, *Patikalar*, s.46.

yen, dışarıdan aldığı yığınla bilgi, gerekli bilgiler, gereksiz bilgiler, taklitler, eksiklikleri kapatmak için maskeler, yamalar. . .

Geçmiş, gelecek ve şimdi arasında sıkışmış varlıklar olarak biz insanlar Maddi sıkıntıları asla bitmeyen, doyumları hep dışarıda arayan, eksik her şeyi çevresinden "alan" kendisine yamayan insanlar.

Modern çağ ile başlayan varoluşçu felsefe ve insan felsefesi ya da humanizim akımı. .. Hangi noktadan yola çıkarsak çıkalım her şey bir karşılaştırma, her şey bir skala, her şey dışarıda başka bir şeyin karşısında ölçülen şey. .. Ve Heidegger 'kendisini kendisinde var edebilmek' için kaygı ile çabalayan Dasein'ı ortaya koyuyor. Nesnel dünyadan bağımsız, kendi eksikliklerini ve kendi kendisini özgürce ortaya koyabilmek için çabalayan, yeni 'anlamli varlığı'...

Kendisine ait olmayan yığınla özelliği sadece kendisine yamalayarak kendi kendisini gerçekleştiren insanlar çağında, Dasein ütöfik bir kişilik çiziyor. İnsan olmadan, varlık olmanın anlamını arıyor Dasein. . .

Heidegger'in çizdiği bu karakter, yaşadığımız dünyada Heidegger'in belirttiği gibi değil -yani ölümü ya da sonu deneyimleyerek değil- henüz dış dünyadan kopma çabasındayken 'yok olur' fikri ister istemez düşüyor insanın kafasına.

Ancak her ne kadar 21. yüzyıl felsefesini yapma çabasında, Dasein'a ütöfik desek de gerçek olan her yüzyılda Dasein'ların kendilerini farkında olmadan dahi varlık taşıdıklarıdır. Dış dünya ile kurduğumuz iletişimin genişliği bu gün bizim için ne kadar önem ifade ediyor ise Dasein'ın içimizde bir varoluş taşıdığı fikride o derece önem taşımali bir noktada...

Kitle iletişim araçlarıyla dış dünyada ulaşabildiğimiz yerlerin uzaklığını tartıştığımız anlarda aklımızın bir köşesinde taşıdığımız diğer bir problem de, iç dünyada nerede olduğumuz; dış dünyanın bize yüklediği görevlerden önce bizim kendi içimizde vermeme gereken soruların cevaplarının birikmişliği olsa, yaşama karşı duruşlarımızda belirgin - olumlu veya olumsuz- bize ait farklar olurdu. Benzerleri arasında farklar taşımayan insan konusundaki problem, insanın teknik zemin üzerinde yaşayan yurtsuz, kendisine ait olmayan ve çoğunlukla kendisini ait hissetmediği mekanlar paylaşıyor, kendi varlığını yaratmayı denemek yerine, kendisini kendisinin içinde bulunmadığı, ait olmadığı mekanlarda arıyor olması ile oluşan insani boşlukların varlığı problemidir. Önemli olan nokta insanın özünden veya aidiyetinden ayrılmış olmasıdır.

Heidegger'in çabası da insanı dış dünya ile kurduğu sıkı ilişki dolayısıyla koptuğu özüne varlığa yaklaştırmaktır. Tüm bunlardan çıkarılabilecek olan bilgi ise Dasein'a dayalı yaşamak demek, kim olduğuna ve kendi varlığının özelliklerine ilişkin bir yaklaşıma sahip olmak demek yani yaşamı Dasein' a göre kurmak demektir.

Sonuç

Heidegger'in amacı, Kartezyen geleneğe bağlı olan epistemoloji temelli düalist varlık anlatışını yeniden yorumlamak (tahrip etmek), yerine ontoloji temelli varlık anlayışını getirmekti.

Batı filozofları, (Spinoza, Leibniz, Locke, Berkeley, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Dilthey...) Descartes'in 'cogito' sunu değişik formlarda ortaya koymuşlardır.

Heidegger'e göre bu geleneği ilk yıkan Nietzsche'dir. Cogito gelenekli felsefe 17. yüzyıldan, 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Cogito felsefesi sürekli, 'zaman' kavramını terminoloji dışı bırakmış ve ontolojiye üstü kapalı deyimlerle yaklaşarak, epistemolojiye ağırlık vermiştir

Heidegger' e göre Kant zaman kavramına değinmiş ancak Kartezyen geleneğe olan bağı onu, bu modern dönem kavramından uzaklaştırmıştır. Geleneksel felsefe filozoflarının bu tavrı sonucu ortaya çıkan sonuçlar, Heidegger'i varlık alanına yöneltmiştir.

Kierkegaard'ın yenilediği (Hegel'in geliştirdiği) sistem felsefesi ve bireyi ön plana çıkartan tavrı Heidegger'i etkilemiştir. Dilthey'in tarih kuramları ve elbette Nietzsche'nin geleneksel felsefeye karşı çıkışlarının ardından, Husserl'in fenomenolojik yöntemini kendine örnek alan Heidegger, yaptığı felsefeyle ontolojinin, epistemoloji karşısında ne kadar muğlak, cevapsız, araştırılması gereken bir felsefe olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.

Çatışma Noktası

Heidegger' de boşlukları doldurmadığım bir nokta ise onun ısrarla üzerinde durduğu varlığın, "insan" olduğu kabulüne uzaklığı.

Dasein kavramının karşıtını; halk, das Man, vb... olarak ortaya koyan Heidegger; 'her şey karşıtıyla birlikte varlık taşır, karşıtı olmayan hiçbir şey ya da nesne anlamlandırılmaz', fikrinde bir çelişki yaratmaktadır.

Onun, varlık konusunda yarattığı yeni akımın, Modern felsefede açtığı çığır göz ardı edilemeyecek bir önem taşımaktadır. Ancak, insani özellikler sayılan; kaygı, korku, endişe, vb... kavramları deneyimleyebilen, insan dışında bir varlık varsayımı, Heidegger'in ısrarla "kendisini kendisinde açığa çıkaran varlığına" bir belirsizlik yüklemektedir.